

Вовчак О. Д.,  
Алілуйко М. С.

## СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВ

У статті проаналізовано та узагальнено основні підходи до класифікації складових ресурсної бази банків. Визначено зміст поняття «структура ресурсної бази». Запропоновано інтегральну класифікацію складових ресурсної бази комерційних банків. Особлива увага звертається на характеристику видів складових ресурсної бази банку.

**Ключові слова:** ресурсна база банків, джерела формування ресурсів, структура ресурсної бази банків, ресурси-витрати.

### 1. Вступ

Стабільне функціонування та подальший розвиток банківської системи України перебувають у тісному взаємозв'язку із збільшенням обсягів банківських ресурсів. Від того, наскільки банки приділятимуть увагу формуванню ресурсної бази, залежить їх спроможність здійснювати активні операції та фінансова стійкість банківської системи загалом. Саме тому однією з необхідних передумов для ефективного функціонування банків та їх фінансової стійкості є стабільність і достатність їх ресурсної бази.

Успішне досягнення перспективних стратегічних цілей банку забезпечується за умов чіткої координації ролі ресурсної бази банку у системі стратегічного управління усіма його видами діяльності та ефективного формування її складу та структури. Структура ресурсної бази банку має принципову відмінність від аналогічної структури сучасних підприємств. Причина цього — особлива роль банку в економіці як фінансового посередника, його виняткове право прийняття внесків юридичних і фізичних осіб, унаслідок чого банк не може функціонувати переважно на основі лише своїх власних коштів.

Збалансована за складом та структурою ресурсна база банків є важливою передумовою їх прибутковості, підтримки достатньої ліквідності та довіри з боку всіх учасників ринку. Тому методологічно важливим є питання типології структурних складових елементів ресурсної бази банку та систематизація їх сукупності.

### 2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Вивченню питань сутності та складу ресурсної бази банків присвячені роботи багатьох вчених, зокрема: М. Д. Алексеєнко [1] значну увагу приділяє розкриттю сутності та структури банківських ресурсів; Т. Я. Андрейків та інші вчені [2] розглядають джерела формування та роль фінансових ресурсів у процесі формування банківського капіталу; О. А. Кириченко [3], Л. О. Примостка [4] акцентують увагу на методах управління банківськими ресурсами; С. К. Реверчук [5], Н. Р. Швець [6] наголошують на важливості ресурсної бази банків, формуванні оптимального складу і структури, а також на ролі окремих складових ресурсів

у здійсненні банківської діяльності. В. В. Кисельов [7], І. М. Парасій-Вергуненко [8] вказують на першочерговій важливості залучених ресурсів у формуванні ресурсної бази банків. Серед зарубіжних вчених питання теорії управління ресурсним потенціалом банку, ефективності використання банківських ресурсів досліджували у своїх працях Б. Бернанке, Р. Габбард, Д. Колліз, Г. Марковіц, Г. Мінські, Ф. С. Мишкін, Дж. Стігліц, Ж.-К. Тріше, які розглядали джерела їх формування загалом.

Однак в умовах поглиблення кризових явищ у світовій економіці і в Україні проблема формування ресурсної бази в банківській системі потребує ще поглибленого дослідження. Крім того, сьогодні не існує єдиної інтегральної класифікації складових елементів ресурсної бази банківських установ.

### 3. Об'єкт, мета та задачі дослідження

Об'єкт дослідження — наукові підходи до класифікації елементів ресурсної бази банків в Україні.

Метою статті є систематизація наявних методичних підходів до класифікації складових ресурсної бази банків як важливого елементу управління банківськими ресурсами та розробка на основі додаткових класифікаційних ознак інтегральної (узагальненої) класифікації їх ресурсної бази.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

1. Узагальнити наявні підходи до класифікації складових ресурсної бази банків та виокремити основні класифікаційні ознаки, які наводяться вченими.
2. Сформувати інтегральну класифікацію складових ресурсної бази банків.
3. Визначити зміст поняття «структура ресурсної бази».
4. Окреслити можливі напрями удосконалення процесу формування ресурсної бази банків.

### 4. Виклад основного матеріалу — висвітлення підходів до класифікації структурних елементів ресурсної бази банку та напрямів її удосконалення

Питання класифікації складових елементів ресурсної бази банку є дискусійними і недостатньо висвітленими в економічній літературі. В основному з цією метою

використовується один чи кілька критеріїв, переважно ознака власності, з виокремленням власного та залученого капіталу [7]. Водночас з таким підходом не можна погодитися, оскільки він істотно обмежує можливості пізнання сутності, закономірностей формування і функціонування ресурсної бази.

Прихильники іншого підходу до класифікації елементів ресурсної бази банку [3, 5, 8, 9], ґрунтуючись на їх багатогранності, не використовують класифікаційні ознаки, а подають перелік окремих складових ресурсної бази банку. Такий підхід, на погляд авторів даної роботи, не завжди забезпечує чіткість і взаємопов'язаність системи використовуваних елементів ресурсної бази банку.

Ще один підхід до класифікації елементів ресурсної бази банку заснований на використанні множини ознак класифікації [1, 2, 4, 6]. На думку авторів, цей підхід до виявлення елементів ресурсної бази банку ускладнює упорядкованість елементів ресурсної бази банку, призводить до тавтології змісту деяких з них.

Суттєвими класифікаційними ознаками, які наводяться вченими, є такі:

- джерела формування ресурсів;
- термін знаходження ресурсів у розпорядженні банку;
- резидентність походження ресурсів;
- можливість прогнозування;
- місце мобілізації ресурсів тощо.

З огляду на вищевикладене автори вважають, що за доцільне сформулювати інтегральну класифікацію складових елементів ресурсної бази банківських установ, що дасть змогу окреслити можливі напрями удосконалення процесу формування їх ресурсної бази.

Спершу треба визначити зміст поняття «структура ресурсної бази». Більшість економістів розглядають під структурою капіталу співвідношення власних та залучених фінансових ресурсів, що використовуються банками у процесі своєї діяльності. Так, С. Росс, Р. Вестерфілд і Б. Джордан розуміють під структурою капіталу «відношення заборгованості до акціонерного капіталу» [10], а І. А. Бланк визначає структуру капіталу як «співвідношення усіх форм власних та залучених фінансових ресурсів, що використовуються банком в процесі своєї діяльності для фінансування активів» [11]. Водночас, розуміючи під поняттям «капітал» в даному дослідженні саме ресурсну базу банку, автори роботи не можуть однозначно прийняти жодну з вищевказаних позицій у відношенні структури ресурсної бази та сформулюємо власне її визначення як «співвідношення між окремими статтями власного капіталу і зобов'язань банку (залучених і позичених коштів) та між окремими елементами ресурсної бази банку загалом із метою забезпечення стабільності та зниження витратності залучених та позичених ресурсів».

Виходячи з існуючих підходів до класифікації структурних елементів ресурсної бази банку, нами розроблена їх класифікація за найбільш суттєвими ознаками, яка має за мету вирішення стратегічного завдання банку: знайти джерела ресурсної бази з мінімальною вартістю, забезпечити здійснення активних операцій у визначених обсягах і напрямках, ефективно використовувати та управляти ресурсною базою.

Автори роботи розглянули детальніше запропоновану класифікацію елементів ресурсної бази банку за такими ознаками.

За ресурсною ознакою структурні елементи ресурсної бази банків можемо поділити на: трудові ресурси, фінансові ресурси, природні ресурси, матеріальні ресурси, інформаційні ресурси. У вітчизняній банківській практиці формування ресурсної бази передбачено переважно у грошовій формі, причому формування та збільшення статутного капіталу може здійснюватися виключно шляхом грошових внесків [12].

За направленістю ресурсних потоків відносно банку ресурси поділяють на:

— *вхідні ресурси або ресурси-витрати*. Вхідні грошові потоки банку створюють пасивну частину банківського балансу. Саме вони формують ресурсну базу і прибуток від його діяльності. Прикладом вхідних грошових потоків є грошові надходження на кореспондентські рахунки банку, в тому числі кошти, які надходять на розрахункові і поточні рахунки клієнтів, залучених депозити та міжбанківські кредити в момент надходження, інші пасиви. До вхідних необхідно віднести також потоки розміщених активів і процентного прибутку за користування ними в момент повернення;

— *ресурси, створені у процесі діяльності або ресурси-результати*. До них нами віднесені активи банку, що виникають як наслідок розміщення акумульованих первинних ресурсів; прибуток від його діяльності, придбання нового обладнання та приміщень при розширенні діяльності банку тощо;

— *вихідні ресурси*. До вихідних ресурсів необхідно віднести всі грошові платежі, які здійснюються з кореспондентських рахунків банку: платежі за дорученням клієнтів, операції з розміщення залучених в тимчасове користування фінансових ресурсів і власних коштів, вкладення в основні засоби. Залучені платні пасиви в момент повернення процентів за їх використання також належать до вихідних грошових потоків.

Запропонований поділ дозволяє простежити причинно-наслідкові зв'язки у процесі формування ресурсної бази та здійснити відповідні кроки щодо збільшення її обсягів у розпорядженні банку.

За часовою ознакою ресурси поділено на: *відносно статичні*, тобто ресурси, що постійно знаходяться у розпорядженні банку і можуть вилучатися тільки при його ліквідації або реорганізації (кошти статутного капіталу, придбані у власність будівлі, обладнання тощо), *відносно динамічні*, тобто ресурси, що знаходяться у розпорядженні банку упродовж визначеного строку (залучені і запозичені кошти, орендовані приміщення тощо), *статично-динамічні*, тобто ресурси, що знаходяться у розпорядженні банку, однак не прогнозовано можуть бути вилучені власниками (кошти в розрахунках, залишки тимчасово вільних коштів на рахунках суб'єктів господарювання, інші джерела).

Дана класифікація дозволяє визначити рівень сталості ресурсної бази банку в часовому вимірі та вжити заходів для підвищення його фінансової міцності.

За ступенем новизни відносно бізнес-процесів банку:

— *первинні* (нові) ресурси (що раніше не обертались на фінансовому ринку). Первинний характер має залучення ресурсів, що купуються банком на ринку безпосередньо в їх власників (залучаються ресурси держави, сімейних господарств, суб'єктів господарювання, які виникли внаслідок здійснення господарської діяльності, з інших джерел отримання доходів і належать їм на правах власності);

— *вторинні ресурси* (що раніше вже обертались на фінансовому ринку). Вторинний характер має залучення ресурсів, які не належать безпосередньо кредиторі банку, а вже залучені ним в інших суб'єктів на грошовому ринку.

Використання цього критерію має практичне значення, тому що:

по-перше, стабілізація економіки України, зростання темпів її економічного розвитку та інтеграція у світовий економічний простір супроводжуються поліпшенням фінансових результатів діяльності підприємств і доходів громадян, тому використання цього критерію буде своєрідним індикатором рівня розвитку економіки держави;

по-друге, розвиток грошового ринку супроводжується збільшенням кількості фінансових посередників, тому підвищення частки коштів вторинного залучення буде відображати вдосконалення інституційної структури грошового ринку та трансформаційної функції банківської системи. Однак, якщо ця тенденція відбувається на тлі кризових явищ в економіці, це буде характеризувати нестабільність і високу вартість ресурсної бази банків;

по-третє, виділення цих груп ресурсів дозволяє оцінити ступінь успішності грошової політики в країні та міру довіри до банківської системи в суспільстві. Пропорції співвідношення коштів первинного і вторинного залучення визначаються розміром перших, тому що обсяги коштів вторинного залучення у першу чергу залежать від обсягів коштів на рахунках, що формують первинний ресурсний ринок.

За способом і джерелами формування розрізняють ресурси: *власні* (власний капітал і нерозподілений прибуток, власні «ноу-хау», праця штатних працівників), *залучені* (придбані на фінансовому ринку кошти у результаті надання банком послуг контрагентам, придбані чи інвестовані технології або патенти, природні ресурси), *позичені* (перекуплені на фінансовому ринку у результаті надання банком послуг контрагентам), *комбіновані* (створення асоціацій чи об'єднань господарюючих суб'єктів для реалізації проекту, залучення додаткових ресурсів, що доповнюють власні).

Автори статті зазначають, що поряд з виділенням багатьма авторами за критерієм джерел формування лише двох видів ресурсів банку (власних і залучених коштів), все частіше застосовується розширена класифікація ресурсів за цим критерієм з виокремленням трьох їх видів: власні, залучені і позичені [2, 4, 12]. Однак і при цьому підході мають місце розбіжності в трактуванні окремих структурних елементів ресурсної бази. Так, на думку Т. П. Остапишиної, «позичені ресурси — це грошові кошти кредиторів та інвесторів, мобілізовані банками на певних умовах на міжбанківському та фондовому ринках» [9]. При цьому під визначення процесу мобілізації коштів на фондовому ринку підходить і продаж акцій, за рахунок яких може формуватися статутний капітал банку, а це вже сфера формування власного капіталу. Л. О. Дробозіна вказує, що ресурсна база банку формується за рахунок власних, залучених і емітованих коштів [13]. Виділення емітованих коштів як джерела формування ресурсної бази, на думку авторів, є некоректним, оскільки може включати і кошти, створені самим банком в процесі грошово-кредитної мультиплікації.

За ступенем участі у фінансово-господарській діяльності банку ресурси групуються як:

— *ресурси, які беруть безпосередню участь у операційних бізнес-процесах (прямі)* та формують ядро ресурсної бази банку (грошові кошти, персонал, матеріально-технічна база);

— *ресурси, які опосередковано беруть участь у операційних бізнес-процесах (непрямі)*, забезпечуючи функціонування банку загалом (рівень оснащення системами обробки інформації та комунікаціями, невиробничі основні засоби, правова та юридична підтримка здійснення банківської діяльності, лобювання інтересів банку, становище банку на ринку та сприйняття його суспільством, наявність кваліфікованої та відданої банку команди менеджерів тощо).

Використання запропонованої структури на практиці стимулює банк приділяти увагу всебічному вдосконаленню своєї діяльності в умовах зростаючої конкуренції та виживання в умовах кризових ситуацій на грошовому ринку.

Також пропонуємо запровадити критерій класифікації ресурсів за їх функціональним призначенням. Згідно з цим критерієм нами виділено три складових:

— *ресурси, призначені для формування портфеля дохідних активів* (кредити, надані клієнтам банку; міжбанківські кредити; вкладення в спекулятивні операції — валютні цінності, цінні папери; інвестиційні вкладення тощо);

— *ресурси, призначені для створення матеріально-технічної і технологічної бази банку;*

— *ресурси, призначені для самострашування банку від банківських ризиків, до яких слід віднести:*

а) обов'язковий резервний фонд, сформований в межах нормативу обов'язкового резервування згідно з вимогами чинного законодавства;

б) спеціальний резервний фонд, сформований в межах, установлених загальними зборами учасників (засновників, акціонерів).

Водночас автори зазначають, що структура ресурсів окремих банків є індивідуальною і залежить як від їх спеціалізації, так і особливостей їх діяльності, стану розвитку фінансового ринку, макроекономічної стабільності в країні та інших чинників. Так, в універсальних банках основний вид залучених ресурсів виступають короткострокові депозити, оскільки такі банки здійснюють переважно операції з короткострокового кредитування, а іпотечні банки залучають ресурси в основному шляхом випуску та розміщення довгострокових зобов'язань, переважно іпотечних облігацій, що зумовлено здійсненням ними довгострокового кредитування під заставу нерухомості.

Зазвичай операції банку із залучення та запозичення коштів забезпечують формування ресурсів банку, необхідних йому для здійснення діяльності зверх власного капіталу. Такі ресурси покликані також забезпечувати ліквідність та одержання доходу.

## 5. Висновки

Отже, розглянута класифікація дозволяє більш ефективно здійснювати стратегічне управління діяльністю банку загалом та його ресурсною базою зокрема, від формування та використання якої залежить ефективність

діяльності банківської установи та розвиток банківського сектору загалом. Фінансові показники діяльності банку (ліквідність, прибутковість, платоспроможність тощо) суттєво залежать від ступеня використання ресурсів банку для формування портфеля дохідних активів та обсягів невикористаної (резервної) ресурсної бази. Це дозволяє усунути недоліки в процесі управління пасивами та активами.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що ресурсна база виступає основою фінансового потенціалу банку, його функціонування. Тому важливим є побудова систематизованої класифікації, що охоплює різні складові елементи банківських ресурсів, що дозволяє простежити причинно-наслідкові зв'язки у процесі формування ресурсної бази банків та здійснити відповідні заходи щодо стратегічного управління нею.

### Література

1. Алексеев, М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики [Текст]: монографія / М. Д. Алексеев. — К.: КНЕУ, 2002. — 276 с.
2. Вовчак, О. Д. Кредит і банківська справа [Текст]: підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. — К.: Знання, 2008. — 564 с.
3. Кириченко, О. А. Банківський менеджмент [Текст]: підручник / за ред. О. А. Кириченка, В. І. Міщенка. — К.: Знання, 2005. — 831 с.
4. Примостка, Л. О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст]: підручник / Л. О. Примостка. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
5. Банківський капітал: історія, теорія, досвід [Текст] / С. К. Реверчук, У. В. Владичин, М. Б. Паласевич та ін.; за ред. д. е. н., проф. С. К. Реверчука. — Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2004. — 276 с.
6. Швець, Н. Р. Аналіз та оцінка ресурсів банку [Текст]: монографія / Н. Р. Швець. — Чернівці: Рута, 2006. — 168 с.
7. Киселев, В. В. Управление банковским капиталом (теория и практика) [Текст] / В. В. Киселев. — М.: Экономика, 1997. — 256 с.
8. Парасій-Вергуненко, І. М. Аналіз банківської діяльності [Текст]: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / І. М. Парасій-Вергуненко. — К.: КНЕУ, 2003. — 347 с.
9. Остапшин, Т. П. Основи банківської справи [Текст]: курс лекцій. — К.: МАУП, 1999. — 112 с.
10. Росс, С. Основи корпоративних фінансів [Текст] / С. Росс, Р. Вестерфілд, Б. Джордан. — М.: Лаборатория Базовых Знаний, 2000. — 720 с.
11. Бланк, И. А. Управление формированием капитала [Текст] / И. А. Бланк. — К.: Ника-центр, 2000. — 512 с.
12. Савлук, М. І. Гроші та кредит [Текст]: підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2006. — 744 с.
13. Дробозіна, Л. О. Фінанси. Грошовий обіг. Кредит [Текст]: навч. посібник; перекл. з рос. / Л. О. Дробозіна, Л. П. Окунева та ін.; під ред. Л. О. Дробозіна. — Рівне: Вертекс, 2001. — 352 с.

### СИСТЕМАТИЗАЦІЯ І УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КЛАСИФІКАЦІИ РЕСУРСНОЙ БАЗЫ БАНКОВ

В статье проанализированы и обобщены основные подходы к классификации составляющих ресурсной базы банков. Определено содержание понятия «структура ресурсной базы». Предложена интегральная классификация составляющих ресурсной базы коммерческих банков. Особое внимание уделено характеристике видов составляющих ресурсной базы банка.

**Ключевые слова:** ресурсная база банков, источники формирования ресурсов, структура ресурсной базы банков, ресурсы-расходы.

*Вовчак Ольга Дмитрівна, доктор економічних наук, професор, кафедра банківської справи, Університет банківської справи Національного банку України, Київ, Україна, e-mail: vovchak.olga@meta.ua.*

*Алілуйко Марія Степанівна, аспірант, кафедра банківської справи, Університет банківської справи Національного банку України, Київ, Україна, e-mail: vovchak.olga@meta.ua.*

*Вовчак Ольга Дмитрієвна, доктор економічних наук, професор, кафедра банківського дела, Університет банківського дела Національного банку України, Київ, Україна.*

*Алілуйко Марія Степанівна, аспірант, кафедра банківського дела, Університет банківського дела Національного банку України, Київ, Україна.*

*Vovchak Olga, University of Banking of the National Bank of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: vovchak.olga@meta.ua.*

*Aliluyko Maria, University of Banking of the National Bank of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: vovchak.olga@meta.ua.*

УДК 336.7

DOI: 10.15587/2312-8372.2015.38751

Андрейків Т. Я.,  
Шморгай В. Б.

## СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено підходи до організації системи державного регулювання фінансового ринку, розглянуто механізм організації державного регулювання фінансового ринку в Україні, розкрито переваги та недоліки, а також можливості запровадження мегарегулятора фінансового ринку в Україні, окреслено напрями впровадження сучасних механізмів державного регулювання фінансового ринку в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.

**Ключові слова:** фінансовий ринок, державне регулювання, регуляторні органи, моделі державного регулювання.

### 1. Вступ

У сучасних умовах, які склалися в Україні, розвиток фінансового ринку має стати каталізатором відновлення національної економіки. Надзвичайно важлива

роль фінансового ринку зумовлена тим, що діяльність фінансових інститутів забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів та створює умови для активізації інвестицій. В свою чергу, стабільний розвиток та ефективність функціонування фінансового ринку залежать від